

РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Чернега Віталій Миколайович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Дійсні члени (академіки) Національної академії правових наук України Р. О. Стефанчук, Н. С. Кузнецова справедливо констатують, що «невпинний розвиток суспільних відносин суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності людини як майнового, так і особистого характеру об'єктивно обумовлює необхідність перегляду правових приписів».¹ Це стосується насамперед стрижневого акта правового регулювання цивільних відносин, зокрема, Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), до якого у період дії воєнного стану внесено багато змін. В обрамлений період також внесено суттєві зміни до інших нормативно-правових актів, що регулюють згаданий приватний сектор відносин.

Стан дослідження розвитку цивільного законодавства України в період дії воєнного стану є іррелевантним із запитамі (потребами) часу. Тому вкрай важливою є реалізація окресленої нижче мети дослідження.

Метою дослідження є окреслення розвитку цивільного законодавства України в період дії воєнного стану.

Якнайкраще окреслити розвиток норм українського цивільного права в період дії воєнного стану через призму головного законодавчого регулятора цивільних відносин. По-перше, розділ «Прикінцеві та перехідні положення» ЦКУ доповнено згідно із Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року: а) п. 18, відповідно до якого в період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у 30-тиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, згідно з яким позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 ЦКУ,

---

¹ Стефанчук Р., Кузнецова Н. (2022). Передмова. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. 2-ге вид., доп. та перероб. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». С. 7.

а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Крім того, встановлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена певними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитодавцем (позикодавцем); б) п. 19, відповідно до якого в період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені ст. ст. 257, 258 259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 ЦКУ, продовжуються на строк його дії.

По-друге, згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 14 квітня 2022 року модернізовано приписи ст. 44 ЦКУ, яка має назву «Опіка над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також особи, зниклої безвісти за особливих обставин».

Принагідно доцільно також звернути увагу, що в період дії воєнного стану було визнано конституційними окремі приписи ЦКУ, зокрема, ухвалено Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення ч. 1 ст. 1050 ЦКУ від 22 червня 2022 року.

По-третє, оновлено редакції ч. 3 ст. 1206 ЦКУ згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 1 липня 2022 року. Розлоле звернення до неї є прерогативою українського цивілістичного середовища.

По-четверте, відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року внесено багато змін до ЦКУ. Щонайперше фокусується увага на ст. 96-1, яка має назву «Права учасників (засновників, акціонерів, пайовиків) юридичних осіб (корпоративні права)». Одним із здобутків у системі атипових норм ЦКУ є норми-дефініції «права учасників юридичних осіб (корпоративні права)» (ч. 1), «корпоративні відносини» (ч. 6). Крім того, в ЦКУ з'явилися нові регулятивні (типові) норми. По-перше, встановлено, що корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи (ч. 2 ст. 96-1). По-друге, визначено права учасників (засновників, акціонерів, пайовиків) юридичної особи (ч. ч. 3, 4 ст. 96-1). По-третє, згідно з ч. 5 ст. 96-1 ЦКУ законом можуть бути встановлені: а)

для певних осіб обмеження щодо володіння корпоративними правами; б) умови та/або обмеження щодо реалізації окремих корпоративних прав певними особами.

Ухвалення та набрання чинності наведеного вище законодавчого акта обумовило не лише оновлення наявних приписів ЦКУ, що стосуються акціонерних товариств, але і потенціал застосування нових приписів Закону України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року. Проте частину норм цього нормативно-правового акта уможливлено застосовувати лише з 1 січня прийдешнього року. Ідеться, зокрема, про норми, що фігурують: а) у ст. ст. 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55 Закону України «Про акціонерні товариства» (щодо проведення електронних загальних зборів та функціонування авторизованої електронної системи); б) у підпункті 20 пункту 3 розділу XIX того самого Закону.

Цікаво, що в період воєнного стану до ЦКУ включено дві норми-дефініції «товариство з обмеженою відповідальністю», «товариство з додатковою відповідальністю». Ідеться про ті атипові норми цивільного права, що були свого часу (зокрема, 2018 року) виключені зі стрижневого акта правового регулювання цивільних відносин. Згадані норми-дефініції цивільного права можуть бути предметом спеціальної уваги в академічних осередках корпоративних юристів.

По-п'яте, відповідно до Закону України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» від 15 серпня 2022 року: а) модернізовано редакції: абз. 2 ч. 3 ст. 331 ЦКУ, ч. 1 ст. 384 ЦКУ, ч. 1 ст. 575 ЦКУ, ч. ч. 1, 2, 4 ст. 577 ЦКУ, ч. 4 ст. 597-1 ЦКУ, ч. 2 ст. 597-2 ЦКУ, ч. ч. 4,5 ст. 597-3 ЦКУ, ч. 2 ст. 597-12 ЦКУ, ч. 2 ст. 631 ЦКУ, ч. 1 ст. 656 ЦКУ, ч. 1 ст. 856 ЦКУ, ч. 2 ст. 1031 ЦКУ, ч. ч. 2, 3 ст. 1225 ЦКУ, ст. 1232-1 ЦКУ з назвою «Спадкування прав та обов'язків за договором оренди житла з викупом, договором купівлі-продажу неподільного об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості (перший продаж), договором про участь у фонді фінансування будівництва»; б) доповнено: ст. 178 ЦКУ ч. 3, відповідно до якої особливості оборотоздатності об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості встановлюються законом; ч. 4 ст. 384 ЦКУ, зокрема, встановлено, що правління спільним майном будинку кооперативу здійснюється його співвласниками (незалежно від членства в кооперативі) відповідно до закону. Установчі документи кооперативу не можуть включати норми, які обмежують визначені законом права співвласників будинку кооперативу. Приписи установчих документів кооперативу, що обмежують визначені законом права співвласників будинку кооперативу, є нікчемними; ч. 4 ст. 597-11 абз. 2, зокрема, встановлено, що за результатами відчуження довірчим власником об'єкта довірчої

власності – неподільного об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості, щодо яких за довірчим власником зареєстровано спеціальне майнове право (внаслідок звернення стягнення на такий об'єкт або внаслідок його передачі за актом приймання-передачі довірчому засновникові чи іншій особі), у набувача виникає спеціальне майнове право на такий об'єкт, якщо інше не встановлено законом або договором. Спеціальне майнове право набувача на неподільний об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості виникає з моменту реєстрації такого права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно; ч. 1 ст. 635 абз. 5, зокрема, закріплено правило: попередній договір щодо купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва або майбутнього об'єкта нерухомості підлягає нотаріальному посвідченню; ст. 635 ЦКУ ч. 5, зокрема, закріплено такі приписи: будь-які платежі на підтвердження зобов'язання за попереднім договором щодо купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва або майбутнього об'єкта нерухомості, а також встановлення інших фінансових зобов'язань сторін, крім штрафних санкцій, за попереднім договором купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва або майбутнього об'єкта нерухомості не допускаються; ч. 2 ст. 1029 ЦКУ новим абзацом, згідно з яким довірча власність на отримане в управління нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості виникає з моменту її державної реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

По-шосте, згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 року внесено чимало змін до ЦКУ. Їх аналітико-правове бачення має бути предметом самостійної уваги у майбутніх наукових розвідках, оскільки багато норм цього законодавчого акта є новелами.

Можна продовжувати дайжест змін у цивільному законодавстві під час дії воєнного стану через призму всіх нормативно-правових актів. Однак через об'єктивні причини обсяг цієї наукової публікації не дає змогу це зробити.

Отже, розвиток цивільного законодавства України в період дії воєнного стану є релевантним вимогам (запитам, потребам) часу. Імпонує те, що за вказаний час суб'єкти правозастосування вміли оперувати багатьма новими як типовими, так і атиповими нормами цивільного права.